

УДК 330.341.1:37

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЯХ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ

Петрова І.Л.¹, Сивка О.В.²

¹ д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел. (044)-455-57-07, e-mail: irinapl@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0515-5349

² магістрант, кафедри менеджменту, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел. (044)-455-57-07, e-mail: Olenas@ukr.net
ORCID: 0000-0007-2314-1022

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY IN THE INSTITUTIONS OF EDUCATIONAL SPHERE

I. Petrova¹, O. Syvka²

¹ doctor of economics, professor, head of chair marketing and behavioral economics, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine
tel. (044)-455-57-07, e-mail: irinapl@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0515-5349

² master's degree applicant, chair management, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine
tel. (044)-455-57-07, e-mail: Olenas@ukr.net
ORCID: 0000-0007-2314-1022

Анотація. У статті розкрито особливості інноваційної діяльності та менеджменту інновацій в освіті, охарактеризовано види інновацій, виявлено причини неготовності педагогів до впровадження інновацій та запропоновано заходи з підвищення їх інноваційної активності. Авторами проведено аналіз точок зору вітчизняних та зарубіжних учених у межах термінологічного апарату теми і подано власні визначення загального поняття інновацій та поняття інновацій в освітній сфері. Значна увага приділена специфіці управління інноваціями у сфері освіти. Розглянуто різні підходи до класифікації освітніх інновацій. Згідно одного з них, у статті виокремлено ретроінновації, аналогові інновації, комбінаторні інновації, сутнісні інновації. Іншим аспектом класифікації інновацій в освіті є їх поділ за об'єктами спрямування: у викладання, виховання, навчання, управління, підвищення кваліфікації та перекваліфікацію працівників сфери освіти. Доведено, що інноваційний процес це складна динамічна система, що здійснюється, насамперед у часі. Результатом інноваційного процесу є інновації. Автори виходять з того, що провідним фактором, який впливає на впровадження інновацій в освітній процес, є людський фактор, а саме готовність педагогів до інноваційної діяльності. У розвиток цього було проведено соціологічне дослідження «Готовність до впровадження інноваційних методів у роботі вчителів» на базі трьох шкіл Деснянського району міста Києва. Метою даного дослідження було визначити рівень готовності вчителів до впровадження інноваційних методів у роботі. У процесі дослідження було опитано 96 педагогів з різним педагогічним стажем, які викладають як у молодшій, так і у старшій школі, обох статей. На основі результатів дослідження у статті виявлено інтерес до інноваційних змін у педагогічній діяльності та розкрито причини недостатньої інноваційної активності педагогів, а також перешкоди на шляху розвитку інновацій. Обробка результатів опитування та інтерв'ювання вчителів дозволила сформулювати пакет заходів підвищення інноваційної активності в освітніх установах. Він містить пропозиції щодо удосконалення методів управління навчальним закладом, підвищення готовності педагогів до інноваційної діяльності, розвитку інноваційних якостей працівників школи, матеріального та нематеріального стимулювання за впровадження нових освітніх технологій.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, менеджмент інновацій, освітня установа.
Формул.: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 16

Анотация. The theoretical analysis and historical aspect of the concept of innovation, the innovation process from different points of view and the concept of innovative activity in the educational institution of foreign and domestic researchers are given in the article. The features of management of innovations in the educational sphere are revealed.

The types of innovations from the positions of novelty and sphere of distribution are presented. Such concepts, as retro innovation, analog innovation; combinatory innovation and essential innovation are characterized. It is considered what is include innovations in teaching, education, management and retraining of teaching staff. It is proved that the innovation process is a complex dynamic system, which is carried out, first of all in time. The results of innovative process are innovations. Also, one of basic factors is considered, that influences on introduction of innovations in an educational process - readiness of teachers to introduction of innovative methods in the work. On the basis of three schools of Desnianskyi district of Kyiv sociological research is carried out, which was to define the level of readiness of teachers to implementation of innovative methods in their work. The article reveals a level of interest in innovative changes in pedagogical activity and analyzes the causes of inadequate innovation activity, obstacles in the development and development of innovations. Based on the questionnaires and interviewing of school teachers, we have formed a package of measures to increase innovation activity in educational institutions, it is necessary to introduce the administration of the educational institution, to increase the readiness of the teaching staff to introduce innovative methods in their work.

Key words: innovation, innovative activity, management of innovation, educational institution

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 0, bibl.: 16

Постановка проблеми. Формування в Україні інноваційної моделі розвитку диктує нові пріоритети системі освіти, вимагаючи її стабільної динамічності, невинного генерування інновацій, які б сприяли безперервному оновленню знань, і як наслідок – формуванню людського капіталу високої якості, економічному й соціальному зростанню країни.

У сучасному суспільстві інновації є основою нової економіки, що базується на знаннях, і основним фактором підвищення конкурентоспроможності країни. На важливості ролі інновацій у вирішенні актуальних глобальних проблем наголошував у своїй промові генеральний директор всесвітньої організації інтелектуальної власності френсіс гаррі, зазначивши, що «перед світом стоять дві домінуючі проблеми – проблема пошуку шляху до економічного росту й проблема зміни клімату. Інновації лежать в основі вирішення обох цих проблем» [16]. Френсіс гаррі назвав інновації основним джерелом економічного росту та простором між проблемою та її вирішенням. Розвиток інновацій потребує якісного людського капіталу, який формується у сфері освіти. Саме освітні інновації мають стати рушієм прогресивних суспільних змін. Разом з тим, сфера освіти в Україні знаходиться лише на перших етапах трансформації, для яких характерні високі бар'єри на шляху впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики інновацій у сфері освіти займаються

Л. Ващенко [1], Л. Даниленко [4], І. Дичківська [6], В. Паламарчук [14], І. Петрова [8,9], О. Савченко [15], П. Друкер [7], О. Дубасенюк [10], І. Єрмаков [11], О. Ковальчук [12], П. Микитюк [13], та ін. Дослідження інновацій, започатковані з середини ХХ ст., зосереджені на теоретичному обґрунтуванні різноманітних аспектів інноваційних процесів у системі навчання і виховання, виробленні практичних рекомендацій щодо освоєння, впровадження, забезпечення оптимального режиму функціонування інноваційних проектів і програм.

Як засвідчує аналіз літературних джерел, питанню готовності до впровадження інноваційної діяльності у навчальних закладах, перешкодам, які існують, та можливостям їх подолання приділено недостатньо уваги, що обумовлює необхідність подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити особливості інноваційної діяльності в освітніх установах, визначити готовність їх працівників до впровадження інновацій, проаналізувати причини недостатньої інноваційної активності та запропонувати заходи щодо її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення соціальної ролі особистості в сучасному світі, бурхливі технологічні зміни, актуальність тенденцій гуманізації та демократизації суспільства зумовлюють необхідність переходу на інший тип навчання - «інноваційний», що є

нагальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки та практики. Завдяки діяльності працівників сфери освіти реалізується державна політика у створенні творчого, інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки й культури, збереженні та примноженні культурної спадщини і формуванні людини майбутнього. Освітня система покликана сформувати особистість, яка б могла вирішувати державні завдання за своїм покликанням, бути високо моральною, духовно розвиненою, творчою і мобільною у своєму розвитку.

Виконання цих завдань неможливе без упровадження інноваційних освітніх технологій, нових концепцій та методик навчання й виховання, нових технологій соціалізації, які сприяють зміні відносин суб'єктів навчального процесу та розвитку їхніх творчих здібностей.

Модернізація освіти є необхідною умовою інноваційного розвитку економіки та реалізації прогресивних соціальних змін в українському суспільстві [8].

Поняття „інновація” з'явилося у дослідженнях етнічних культур в XIX столітті. Його сутність полягала у запозиченні однією культурою елементів іншої [12]. На початку XX століття оформилася нова галузь знання - наука про нововведення, у рамках якої стали вивчатися закономірності технічних нововведень у сфері матеріального виробництва. В українській та зарубіжній літературі проблема інновацій довгий час також розглядалася в системі економічних досліджень. Однак згодом постала проблема оцінки якісних характеристик інноваційних змін у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Так, у 60-і роки XX століття на стику філософії, психології, соціології, теорії управління, економіки й культурології починає активно розроблятися концепція соціальної інноватики. В зарубіжній педагогіці під інновацією розуміють будь-яке нововведення без розподілу його на відображення процесів створення нового і

його впровадження у практичну діяльність.[3]

Інноваційні процеси в освіті стали предметом спеціального вивчення приблизно з кінця 50-х років XX століття на Заході й в останнє десятиліття в нашій країні, хоча пошук нових технологій освітньої діяльності ведеться вже багато років. Проте єдиного наукового відображення терміну «інновація» дотепер не існує, його визначення потребує аналізу наявних наукових підходів та урахуванням сучасного стану педагогічної науки і практики.

Термін „інновація” ввів австрійський вчений Алоїз Шумпетер, який описав інноваційний процес, визначив суть інновацій та виокремив чинники інноваційного розвитку. У подальшому поняття „інновації” визначив теоретик менеджменту XX століття П. Друкер: «інновації (новаторство – це особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни в економіці та суспільстві з метою використання їх у бізнесі чи різних сферах обслуговування») [7].

На думку Петрової І. Л. та Сисоліної Н. П., інновація — це результат розроблення та впровадження нової або вдосконаленої технології в галузях промисловості, в управлінні, в комерційній, маркетинговій діяльності або соціальній сфері, який під час застосування дає можливість здобути комплексний ефект (економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний та інший) [9].

Інновації в освіті визначаються як процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [2]. Під інноваційною освітньою діяльністю вбачаємо діяльність із удосконалення чи оновлення освітньої теорії та практики шляхом розробки, експериментальної перевірки, апробації,

опанування та збереження освітніх інновацій [5].

Поняття «інновація» в освіті вживається у наступних аспектах: форма організації освітньої діяльності; сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти; зміни в освітній практиці; комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень; результат інноваційного процесу [6].

Л. І. Даниленко розглядає інновацію не лише як результат впровадження нового, а й як новостворені або вдосконалені технології навчання, виховання, управління, які суттєво змінюють структуру і якість освітнього процесу. Вважає неможливим реформування освіти і школи, зокрема, без системного оновлення педагогічного процесу, без системного вивчення й аналізу педагогічних досягнень вітчизняних і зарубіжних колег [4]. В. Ф. Паламарчук розглядає інновацію «як результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем» [14]; О. Я. Савченко — як «процеси створення, поширення і використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувалися по-іншому» [15]; І. Г. Єрмаков – як «актуально значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток» [11]; Л. М. Ващенко – як «нові ідеї в педагогіці, зорієнтовані на нові зміни різних структурних систем і компонентів освіти; процес залучення до практики освітніх технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних систем і компонентів освіти. Дане поняття має сумарний характер і складається з двох форм: власне ідеї та самого процесу її реалізації [1]. З

наведених визначень впливає багатоаспектність поняття інновацій в освітній сфері.

З нашої точки зору, інноваційна діяльність в освітній сфері є такою, що пов'язана зі створенням та впровадженням у практику нових ідей, технологій, продуктів та послуг освітнього характеру. Інновацією в освіті є результати інноваційної діяльності, якими можуть бути нові ідеї, технології продукти та послуги, пов'язані з модернізацією освітньої діяльності.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні спрямований на управління цілісним педагогічним процесом на науковій основі, розуміння всієї його складності, знання механізмів і закономірностей педагогічної взаємодії, які сприяють розвитку особистості, що є основним освітянським завданням. Діяльність кожного керівника, педагога освітнього закладу мають супроводжувати інноваційні процеси, які дають їм змогу професійно розвиватися, реалізовувати свій творчий потенціал.

Загальний інноваційний процес у системі управління охоплює сукупність окремих інновацій, кожна з яких може сприйматися як окремий інноваційний процес. Для управління нововведеннями необхідно мати банк інновацій (педагогічних ідей). Це картотека, в якій на картках фіксується кожне нововведення освітнього закладу, де занесена конкретна інформація. Банк педагогічних інновацій дає змогу керівникам навчальних закладів кваліфіковано здійснювати регулювання та корекцію нововведення. За визначенням П. Микитюк, «інноваційний процес» – це комплекс етапів, стадій, дій, пов'язаних з ініціюванням, розробленням методів та технологій, що мають нові властивості, які ефективніше задовольняють існуючі потреби, та такі, що з'являються та можуть з'явитися. А саме інноваційна діяльність, що поєднує науку, техніку є його складовою. [13].

Отже, інноваційний процес – це складна динамічна система, що здійснюється,

насамперед у часі. Результатом інноваційного процесу є інновації.

В спеціальній літературі представлено різноманітні класифікації інновацій. Наведемо приклад двох шкал вимірювання інновацій: з позицій новизни та сфери поширення. За ступенем новизни виділяються наступні види інновацій [10].

Ретроінновація, коли в сучасну практику переноситься в дещо модифікованому вигляді вже ніби відомий в минулому феномен, який в силу історичних обставин перестав застосовуватися, наприклад гімназія, ліцей, профільне навчання та ін.; аналогова інновація, коли береться відомий підхід і вноситься часткова модифікація, наприклад, у рамках рейтингової оцінки застосовується 1000 бальна шкала або модульна система доповнюється блочно модульною; комбінаторна інновація, коли з кількох відомих блоків у результаті їх об'єднання створюється якісно новий продукт; сутнісна інновація, коли виникає дійсно новий підхід, наприклад школа діалогу культур.

За сферою поширення інновації можна виокремити інновації у викладанні, навчанні, вихованні, в управлінні, у перепідготовці кадрів.

Під інноваціями у навчанні розуміють нові методики викладання, нові способи організації занять, нововведення змісту освіти (інтеграційні (міжпредметні) програми, методи оцінювання освітнього результату). Під інноваціями у вихованні розуміються системи або довгострокові ініціативи, засновані на використанні нових виховних засобів, що сприяють соціалізації дітей та підлітків і дозволяють нівелювати асоціальні явища в дитячо-юнацькому середовищі. Під інноваціями в управлінні слід розуміти нововведення, спрямовані на залучення представників суспільства до управління освітніми установами, а також оригінальні схеми організації управлінської та господарської діяльності, маркетингові дослідження в практиці загальноосвітніх закладів, розробка систем автоматизації шкільного управління, утворення проблемних груп і

кафедр усередині закладу, створення опікунських і управлінських рад з реальними функціями, створення мережевої взаємодії і структури взаємодії шкіл, введення ваучерів у системі підвищення кваліфікації. Під інноваціями у підготовці та перепідготовці кадрів освіти слід розглядати нові методики викладання, форми і методи проведення занять, нові навчальні засоби і способи організації занять, а також нові програми перепідготовки кадрів, орієнтовані на зміну вимог до якості освіти, дистанційне навчання, створення мережевих структур, т'юторство; створення інтегрованих міжпредметних курсів з навчання нових професійних груп менеджерів освіти, експертів, учителів профільної школи). Сукупність усіх цих етапів утворює одиничний інноваційний цикл.

Фактором, який впливає на впровадження інновацій в освітній процес, є готовність педагогів. Нами було проведено соціологічне дослідження «Готовність до впровадження інноваційних методів у роботі вчителів» у трьох школах Деснянського району міста Києва. Метою даного дослідження було визначити рівень готовності вчителів до впровадження інноваційних методів у роботі. У процесі дослідження було опитано 96 педагогів з різним педагогічним стажем, які викладають як у молодшій, так і у старшій школі, обох статей.

Проводячи опитування, було з'ясовано, чи цікавлять педагогічний колектив інновації у сфері педагогіки. І, як виявилось, лише три педагоги цікавляться інноваціями суто теоретично. Всі інші налаштовані позитивно до інноваційних змін у сфері педагогіки (рис. 1). Але, зважаючи на відповіді більшості педагогів на наступні питання, також пов'язані з інноваційною діяльністю, ми дійшли висновку, що педагогів цікавлять новації, але на шляху їх освоєння вони зустрічають безліч перешкод.

Крім цього, нами було досліджено та проаналізовано причини, які, на думку педагогів, загалом гальмують

упровадження нових педагогічних ідей. Було виявлено, що більшість опитуваних, а саме 75 викладачів із 96, вважають причиною цього недостатнє матеріальне забезпечення, 42 з 96 - психологічну неготовність учнів до сприйняття інновацій та 42 з 96 - консерватизм в освіті (рис. 2). Цікаво те, що «погане володіння комп'ютером» та «недостатнє знання психології дитини» обрало досить мало педагогів, а саме : 12 та 9 відповідно.

Рис. 1 Виявлення цікавості до інноваційних змін у педагогічній діяльності

Джерело: власна розробка

Якщо говорити про перешкоди, які стають на заваді розробці та освоєнні інновацій, то майже одногосно було вирішено, що це «відсутність часу».

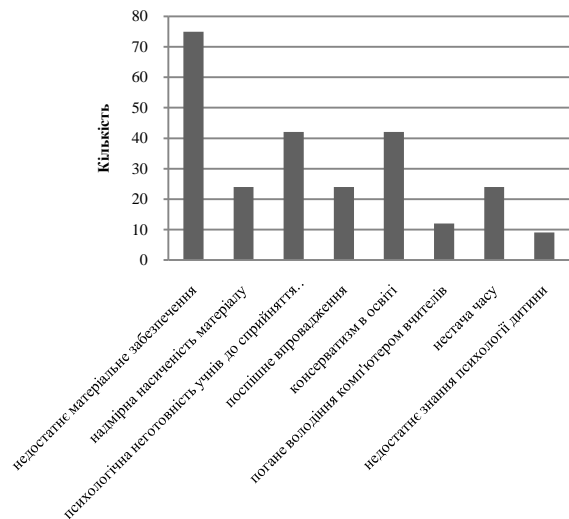
Крім того, значна частина викладачів зазначила, що перешкодою для них є «відсутність стимулювання» (рис. 3). Інші підкреслили, що їм заважає відсутність необхідних знань та відсутність або недостатній розвиток дослідницьких умінь. На нашу думку, ці перешкоди є вирішуваними, і керівництву шкіл варто звернути увагу на подолання даних перешкод.

Отже, проведене нами соціологічне дослідження виявило ряд перешкод, які не дають можливості ефективно вводити інновації в освітній процес, а саме :

- недостатні інвестиції в освіту;

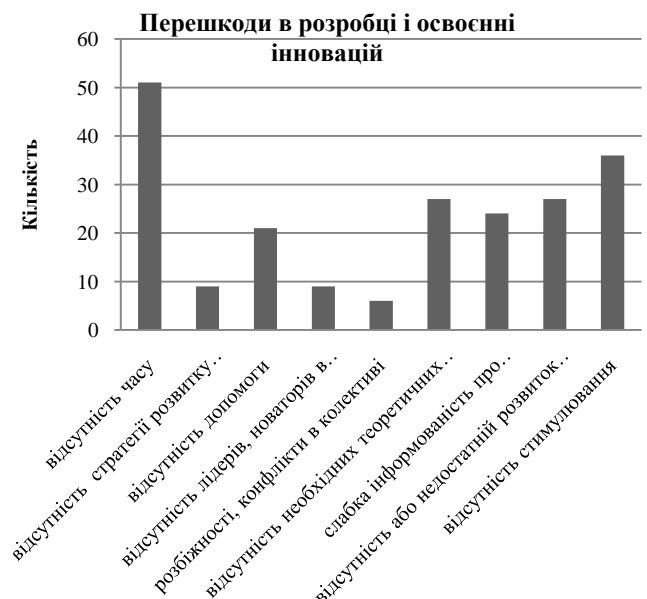
- недостатні компетенції вчителів для розробки, впровадження і засвоєння інновацій;
- недостатня мотивація до інноваційної праці
- недостатня кількість часу на здійснення інноваційних процесів.

Причини, що гальмують упровадження нових педагогічних ідей

Думки вчителів

Рис. 2 Причини, що гальмують упровадження нових педагогічних ідей
Джерело: власна розробка

Особисті перешкоди

Рис. 3 Перешкоди в розробці та освоєнні інновацій

Джерело: власна розробка

На нашу думку, варто запровадити заходи, які б допомогли адміністрації навчальних закладів підготувати педагогів до інноваційної діяльності. На основі анкетування та інтерв'ювання педагогічних працівників нами було сформовано пакет заходів щодо підвищення інноваційної активності а освітніх установах. Серед них:

Створення креативних педагогічних гуртків.

Проведення виїзних колективних нарад, науково – практичних конференцій з питань розвитку інноваційної діяльності в освітній установі.

Впровадження знаку «Педагог – інноватор».

Нагородження педагогів – новаторів Похвальним листом.

Матеріальне стимулювання педагогів – новаторів (преміювання за висунуті і реалізовані ідеї, впроваджені освітні технології).

Надання додаткового фінансування для просування інноваційних ідей.

Застосування програм управління розвитком інноваційних якостей працівників школи.

Використання методики «Управління за цілями» для планування та оцінювання ефективності інноваційної діяльності педагогів.

Висновки. Розвиток інновацій є комплексним системним процесом, що поширюється на всі сфери суспільного життя. В сфері освіти інновації відіграють роль провідного фактору прогресивних перетворень, спрямованих на формування якісно нового потенціалу нації. На сучасному етапі існує чимало перешкод на шляху впровадження інновацій в освітню практику. Загальною тенденцією є неготовність працівників освіти до освітньої діяльності. Підвищення інноваційної активності працівників освітніх закладів потребує прийняття заходів щодо пріоритетного фінансування інноваційної діяльності, створення стимулів до інноваційної праці, розвитку ефективної комунікації між усіма ланками інноваційного циклу.

Література:

1. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: монографія. Київ, 2005.
2. Ващенко Л. М. Інновації в освіті : енциклопедія освіти. Київ : Юніком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Грубіч Д. Ю. Педагогічні інновації в освіті : поняття та сутність. *Педагогіка та психологія* : журнал. Київ, 2011. Вип. 40(1). С. 34-39.
4. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія. Київ : Міленіум, 2004. 358 с.
5. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті : монографія. Київ : Шк. світ, 2007. 120 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник 2-ге вид., доповн. К. : Академвидав, 2012. 352 с.
7. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво : навч. посібник. Київ : Україна, 1994. 319 с.
8. Петрова І. Л. Модернізація освіти як фактор інноваційної праці. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 18. Економіка і право: зб.наук.праць. – Випуск 24.* Київ : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. С. 38-46
9. Петрова І. Л., Шпильова Т. І., Сисоліна Н. П. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди: монографія. Київ : Дорадо, 2010. 320 с.
10. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті інтеграція науки і практики* : збірник науково-методичних праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12-28.
11. Єрмаков Г. Імідж сучасної школи: практико-зорієнтований посібник. Київ, 1997.
12. Ковальчук О. М. Управління інноваційною діяльністю – основа якісних змін в освіті *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: наук. зб.* Київ, 2012. № 22 (257), Ч. І.
13. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність: навч. посіб. Київ : Центр навч. літератури, 2009. 392с.
14. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці : навч. посібник. Київ, 1994. С. 342.
15. Савченко О. Я. Державні стандарти шкільної освіти і управління інноваційними процесами: пед. газета. Київ, 2001. № 8. С. 6.
16. Генеральный директор ВОИС подчеркивает роль инноваций в решении глобальных проблем на Конференции министров в рамках ВТО. URL : http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2009/article_0052.html (дата звернення 03.10.2018).

Reference:

1. Vashchenko L. M. Upravlinnia innovatsiinymy protsesamy v zahal'nii serednii osviti rehionu: monohrafiia. Kyiv, 2005.
2. Vashchenko L. M. Innovatsii v osviti : entsyklopediia osvity. Kyiv : Yunikom Inter, 2008. 1040 s.
3. Hrubich D. Yu. Pedagogichni innovatsii v osviti : poniattia ta sutnist. Pedagogika ta psykhohihiia : zhurnal. Kyiv, 2011. Vyp. 40(1). S. 34-39.

4. Danylenko L. I. Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: monohrafiia. Kyiv : Milenium, 2004. 358 s.
5. Danylenko L. Menedzhment innovatsii v osviti : monohrafiia. Kyiv : Shk. svit, 2007. 120 s.
6. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnologii : pidruchnyk 2-he vyd., dopovn. K. : Akademvydav, 2012. 352 s.
7. Druker P. Yak zabezpechyty uspih u biznesi: novatorstvo i pidpriemnytstvo : navch. posibnyk. Kyiv : Ukraina, 1994. 319 s.
8. Petrova I. L. Modernizatsiia osvity yak faktor innovatsiinoi pratsi. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Seriia 18. Ekonomika i pravo: zb.nauk.prats. – Vypusk 24. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M.P.Drahomanova, 2014. S. 38-46
9. Petrova I. L., Shpylova T. I., Sysolina N. P. Innovatsiina diialnist: stymuly ta pereshkody: monohrafiia. Kyiv : Dorado, 2010. 320 s.
10. Dubaseniuk O. A. Innovatsii v suchasni osviti. Innovatsii v osviti intehratsiia nauky i praktyky : zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. S. 12-28.
11. Yermakov H. Imidzh suchasnoi shkoly: praktyko-zoriientovanyi posibnyk. Kyiv, 1997.
12. Kovalchuk O. M. Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu – osnova yakisnykh zmin v osviti Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka: nauk. zb. Kyiv, 2012. № 22 (257), Ch. I.
13. Mykytiuk P. P. Innovatsiina diialnist: navch. posib. Kyiv : Tsentr navch. literatury, 2009. 392s.
14. Palamarchuk V. F. Innovatsiini protsesy v pedahohitsi : navch. posibnyk. Kyiv, 1994. S. 342.
15. Savchenko O. Ya. Derzhavni standarty shkilnoi osvity i upravlinnia innovatsiinymy protsesamy: ped. hazeta. Kyiv, 2001. № 8. S. 6.
16. Heneralnyi dyrektor VOYS podcherkyvaet rol ynnovatsyi v resheny hlobalnykh problem na Konferentsyy mynystrov v ramkakh VTO. URL : http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2009/article_0052.html (data zvernennia 03.10.2018).

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018 р.